

ЗМІСТ

ВСТУП	5

РОЗДІЛ 1 ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГРАМУВАННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В СТРУКТУРІ РОЗСЛІДУВАННЯ

1.1 Поняття і природа планування та програмування слідчих (розшукових) дій	7
1.2 Принципи і функції планування та програмування слідчих (розшукових) дій	25
1.3 Типові інформаційні моделі поведінки злочинця і проблеми планування та програмування слідчих (розшукових) дій	42
<i>Висновки до розділу 1</i>	60

РОЗДІЛ 2 ПЛАНУВАННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

2.1 Інформаційна база для планування слідчих (розшукових) дій	63
2.2 Технології планування окремих слідчих (розшукових) дій	79
2.3 Типові форми планів провадження окремих слідчих (розшукових) дій	96
<i>Висновки до розділу 2</i>	114

РОЗДІЛ 3

ПРОГРАМУВАННЯ ПРОВАДЖЕННЯ

СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

3.1 Ситуаційна зумовленість побудови та реалізації програм провадження окремих слідчих (розшукових) дій	118
3.2 Технології програмування провадження окремих слідчих (розшукових) дій	132
3.3 Типові програми провадження окремих слідчих (розшукових) дій	142
<i>Висновки до розділу 3</i>	166

ВИСНОВКИ	168

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	175

ДОДАТКИ	191

ВСТУП

Сучасний період становлення й розбудови України як самостійної і незалежної держави проходить у складних політичних, економічних та соціальних умовах. Це, в свою чергу, негативно впливає на рівень злочинності у державі, який згідно з останніми статистичними даними залишається доволі високим. Зокрема, за інформацією Генеральної прокуратури України, у 2013 р. до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань внесено відомості за 563 356 кримінальними правопорушеннями, у 2014 р. – за 529 139, у 2015 р. – за 565 182, у 2016 р. – за 592 604, у 2017 р. – за 857 571, у 2018 р. – за 487 133, у 2019 р. – за 444 130, у січні – квітні 2020 р. – за 1 270 977. З огляду на те, що кожне окреме кримінальне правопорушення має бути розкрито, а винні особи притягнуті до відповідальності, показники запобігання та протидії злочинності в Україні залишаються невисокими. Як зазначено в офіційній статистиці, у 2013 р. із загальної кількості облікованих злочинів лише за 223 561 кримінальним провадженням вручено повідомлення про підозру, у 2014 р. – за 199 263, у 2015 р. – за 188 099, у 2016 р. – за 159 480, у 2017 р. – за 250 018, у 2018 р. – за 191 856, у 2019 р. – за 171 691, у січні – квітні 2020 р. – 11 375.

Зазначене зайвий раз підтверджує необхідність активізації наукового пошуку щодо розробки нових, а також удосконалення вже існуючих криміналістичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію слідчої діяльності та підвищення її ефективності. Важливе місце серед них посідають рекомендації із планування та програмування слідчої діяльності, оскільки без належного планування роботи слідчого є неможливим правильно розподілити

зусилля та час із тим, щоб усі висунуті версії були ретельно перевірені за рахунок якісного проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Крім того, сьогодні далеко не всі слідчі достатньо освічені щодо новітніх технологій планування провадження окремих слідчих (розшукових) дій, можливостей застосування програмування, де типові програми можуть розглядатися як своєрідний орієнтир для побудови плану провадження окремої слідчої (розшукової) дії при розслідуванні конкретного злочинного прояву. Планування та програмування провадження слідчих (розшукових) дій потенційно можуть внести у розслідування елемент точності, повноти, допомогти слідчому запровадити придатний для конкретної ситуації слідчої (розшукової) дії варіант організації останньої.

Проблеми криміналістичного планування та програмування за різних часів були предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких: О. М. Васильєв, В. В. Бірюков, Н. Б. Водянова, С. О. Голунський, Г. А. Густов, В. А. Журавель, В. Д. Зеленський, Є. П. Іщенко, О. Н. Колесниченко, В. О. Коновалова, О. М. Ларін, В. В. Печерський, М. О. Селіванов, Л. О. Сергєєв, І. М. Скоро-тягін, Л. О. Соя-Серко, Г. А. Хань, М. С. Шалумов, О. С. Шаталов, В. Ю. Шепітько, М. С. Юмашев та ін. Але їхні роботи не вичерпують зазначеної проблеми, а, навпаки, поставили низку нових питань, що потребують свого вирішення. У більшості випадків науковці торкалися питань планування та програмування розслідування злочинів у цілому, в той час коли дослідження проблем планування та програмування в межах провадження окремих слідчих (розшукових) залишалися поза увагою.

Науковий пошук і дослідження можливостей планування слідчих (розшукових) дій та застосування для цих цілей криміналістичних програм насамперед потребує розробки теоретичних основ формування й реалізації цих криміналістичних категорій. Розв'язання зазначеної проблеми сприятиме появі нової наукової концепції, а тому має важливе значення для подальшого розвитку науки криміналістики.

РОЗДІЛ 1

ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГРАМУВАННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В СТРУКТУРІ РОЗСЛІДУВАННЯ

1.1 Поняття і природа планування та програмування слідчих (розшукових) дій

Розслідування злочину – складний, системний пізнавальний процес, що вимагає постійного вдосконалення на основі досягнень науки і передового досвіду. Ускладненість цього процесу, в першу чергу, зумовлюється об'єктом пізнання, яким є злочин як подія минулого, що має ретроспективну спрямованість. Розслідування здійснюється в умовах недостатності інформації про подію злочину, дефіциту часу, при постійній зміні обстановки, нерідко при протидії з боку злочинця та інших зацікавлених осіб [14, с. 5]¹. Із другого боку, Кримінальний процесуальний кодекс України вимагає від слідчого забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу

¹ Теория и практика планирования расследования преступлений: учеб. пособ. / Бирюков В. В., Мельникова О. Б., Шехавцов р. Н., Попов И. В. Луганск: РИО ЛАВД, 2002. С. 5.

і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [101, ст. 2]². Зрозумілим є той факт, що додержання цих вимог можливо лише за умови належної організації діяльності слідчого [73, с. 53–57]³, в першу чергу, чіткої організації та тактики проведення кожної слідчої (розшукової) дії як центральних елементів процесу досудового розслідування злочину. У зв'язку із цим нагальною постає проблема оптимізації провадження окремих слідчих (розшукових) дій, підвищення їх ефективності, у тому числі за рахунок активізації їх планування та програмування.

У криміналістичній літературі проблематиці пошуку, розробці та впровадженню у практику боротьби зі злочинністю рекомендацій, спрямованих на вдосконалення та підвищення якості розслідування, в тому числі й рекомендацій щодо планування та програмування слідчих (розшукових) дій, присвячена низка наукових праць [20, с. 17–26; 69, с. 383–399; 129, 115 с.]⁴. Перш за все слід відмітити, що на теперішній час щодо криміналістичного планування виділяють такі рівні:

- 1) планування роботи слідчого (календарний план);
- 2) планування досудового розслідування;
- 3) планування початкового, наступного, прикінцевого етапів розслідування;
- 4) планування слідчої (розшукової) дії;

² Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». Харків: Одиссей, 2012. 360 с.

³ Коновалова, В. Планування як принцип наукової організації слідчої діяльності. *Радянське право*. 1970. № 4. С. 53–57.

⁴ Васильев А. Н. Планирование следствия и разработка следственных версий. *Вопросы советской криминалистики (Рефераты всесоюзного научного совещания по криминалистике)*. Алма-Ата: Казах. гос. ун-т, 1959. С. 17–26.; Колесниченко, А. Н. Советская криминалистика. Ч. 1. Москва: ВЮЗИ, 1962. С. 383–399; Сергеев Л. А., Соя-Серко Л. А., Якубович Н. А. Планирование расследования. Москва: Всесоюз. ин-т по изучению причин и разраб. мер предупреждения преступности, 1975. 115 с.; та ін.

- 5) планування тактичної операції;
- 6) планування тактичного прийому [58, с. 322]⁵.

Вагоме місце серед зазначених рівнів посідають рекомендації стосовно організації планування розслідування злочинів у цілому. Так, ще на початку ХХ ст. відомий австрійський учений-криміналіст Г. Грос у своїй праці «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» звертав увагу на необхідність складання судовим слідчим плану, без якого слідство, на думку вченого, буде йти наздогад, без успіху і толку [37, с. 17–21]⁶. Разом із тим плануванню, а особливо програмуванню проведення окремих слідчих (розшукових) дій як складових частин (етапів) [103, с. 174]⁷ організації розслідування, на нашу думку, приділялося недостатньо уваги. Хоча, як справедливо зазначає О. М. Ларін, найдосконаліший загальний план, найобґрунтованіше вирішення загальних питань організації роботи по справі не забезпечать досягнення цілей розслідування, якщо окремі слідчі (розшукові) дії будуть проваджуватися неорганізовано та безпланово [106, с. 147]⁸. Тому нагальним є питання визначення природи походження цих криміналістичних категорій та з'ясування їх функціонального призначення.

Із точки зору етимології термін «планування» розуміється як визначення за планом строку виконання, здійснення чого-небудь [25, с. 979]⁹. У психології праці планування розуміють як розумовий процес, що включає порядок, послідовність та очікувані

⁵ Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій. Київ: Атіка, 2008. С. 322.

⁶ Гросс Г. Руководство для судебных следователей, как система криминалистики. Практическое руководство; пер. с нем. Л. Дудкина. 4-е изд., доп. Санкт-Петербург: Тип. М. Маркушева, 1908. С. 17–21.

⁷ Деякі криміналісти, зокрема, Кузьмін С. В. вважають планування окремих слідчих (розшукових) дій етапом процесу планування розслідування взагалі (докладніше див.: Кузьмін С. В. Содержание планирования расследования преступлений. *Правоведение*. 2000. № 5. С. 174.

⁸ Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: Планирование, организация. Москва: Юрид. лит., 1970. С. 147.

⁹ Великий тлумачний словник сучасної української мови. 250 000 слів / уклад. і голов. ред. Бусел В. Т. Київ ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 979.

результати майбутніх дій. Людина уявно намічає шляхи, способи, заходи і строки виконання певних дій, що вирішують окремі завдання і призводять зрештою до досягнення поставленої мети [167, с. 71]¹⁰. Таке розуміння цієї категорії є загальноприйнятим, але воно є дещо іншим щодо окремих наук і перш за все з огляду на специфіку їх предмета та методів.

У криміналістичній літературі існують різноманітні підходи щодо визначення планування розслідування в цілому. Одні з перших визначень зустрічаються у працях таких вчених, як: В. Л. Громов (план є необхідним елементом раціональної організації процесу розслідування (1930)) [36, с. 25]¹¹; П. І. Тарасов-Родіонов (планування – це організуюче, спрямовуюче начало попереднього слідства (1955)); О. М. Васильєв, Г. Н. Мудьюгін, Н. А. Якубович (планування – попередньо продумана сукупність прийомів розслідування (1957)) [35, с. 3]¹².

Пізніше прагнення провідних учених-криміналістів у своїх працях визначити природу походження та сутність цього явища призвели до появи у літературі різноманітних концепцій та відповідно до них і визначень планування розслідування злочинів. Наприклад, І. М. Лузгін розглядає планування з позиції теорії моделювання та розуміє під ним концентроване уявлення слідчого про конкретні шляхи збирання і дослідження доказів для встановлення істини у справі; розумову модель того, що і як повинен зробити слідчий для досягнення істини [110, с. 117]¹³.

Так само відомі погляди на планування розслідування як програмування подальшої діяльності, що включає в себе визначення:

¹⁰ Юридична психологія : підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. С. 71.

¹¹ Громов В. Л. Методика расследования преступлений: Руководство для следователей. 2-е изд., доп. Москва : НКВД РСФСР, 1930. С. 25.

¹² Голунский С. А. Планирование расследования. Советская криминалистика на службе следствия. Вып. 10 Москва: Госюриздат, 1958. С. 3.

¹³ Лузгин И. М. Расследование как процесс познания : учеб. пособ. Москва: НИ и РИО Высш. шк. МВД СССР, 1969. С. 117.

- 1) кінцевих і проміжних завдань;
- 2) складу елементів (частин) і структури змісту діяльності (взаємозв'язку частин);
- 3) засобів і методів виконання, заходів їх забезпечення, порядку та послідовності застосування;
- 4) виконавців із точним розподілом їх обов'язків та встановленням взаємозв'язків, засобів залучення виконавців;
- 5) місця й строків виконання конкретних дій, виконання проміжних і кінцевих завдань;
- 6) контролювання ходу й результатів діяльності, їх оцінку і коректування подальшої роботи [19, с. 10]¹⁴, а сам план розглядають як програму діяльності слідчого [106, с. 72]¹⁵.

Відповідно до іншої позиції планування – це тактичний прийом, що є організуючим початком у розслідуванні, що засновується на використанні наукової організації праці та виявляється в організації розслідування по справі в цілому і в провадженні окремих слідчих (розшукових) дій [85, с. 268]¹⁶.

Планування як елемент, складову частину організації розслідування розглядає В. Д. Зеленський, визначаючи його як органічно пов'язаний з іншими елементами організації розслідування процес вивчення доказової інформації, предмета розслідування і предмета доказування з метою визначення шляхів, засобів і методів розслідування, послідовності, строків і суб'єктів виконання окремих слідчих (розшукових) дій, процес складання, корегування й подальшого розвитку плану розслідування [53, с. 111]¹⁷. Хоча іноді їх

¹⁴ Васильев А. Н., Мудьюгин Г. Н., Якубович Н. А. Планирование расследования преступлений / под ред. А. С. Голунского ; ВНИИ криминалистики прокуратуры СССР. Москва: Госюриздат, 1957. С. 10.

¹⁵ Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: Планирование, организация. Москва: Юрид. лит., 1970. С. 72.

¹⁶ Криминалистика: учебник / под ред. А. Н. Васильева. Москва: Моск. гос. ун-т, 1971. С. 268.

¹⁷ Зеленский В. Д. Организация расследования преступлений. Криминалистические аспекты. Ростов-на-Дону: Из-во Ростов. ун.-та, 1989. С. 111.

співвідносять по-іншому, говорячи про те, що організація розслідування – поняття більш вузьке, аніж планування, та аргументуючи свою позицію тим, що будь-який організаційний захід потребує свого планування [82, с. 297]¹⁸.

Інші криміналісти вважають, що планування розслідування – це складний процес визначення шляхів, способів, засобів, сил і строків успішного досягнення заздалегідь поставленої мети [91, с. 237]¹⁹.

Визначення планування як складної розумової роботи слідчого, що розпочинається із самого початку розслідування й продовжується до його закінчення, одним із перших у криміналістичній літературі надав С. О. Голунський [35, с. 3]²⁰. Саме таке розуміння сутності планування як розумової діяльності слідчого згодом стало найбільш прийнятим у літературі, зокрема, й на сьогоднішній день. Так, І. Ф. Пантелеев визначає планування розслідування як організаційну і творчу сторону складної розумової роботи слідчого, що розпочинається з першого моменту розслідування та продовжується до його кінця [88, с. 84]²¹. У свою чергу, М. П. Яблоков формулює розуміння планування як складну розумову діяльність слідчого, що спрямована на визначення найбільш оптимальних шляхів досягнення всіх відмічених цілей розслідування [92, с. 110]²². Ще один російський криміналіст, В. С. Кузьмін дає визначення цієї категорії як складного повторюваного динамічного розумового процесу, спрямованого на вирішення інформаційно-пізнавальних та орга-

¹⁸ Криміналістика: учебник / под ред. И. Ф. Крылова. Ленинград: Изд-во Ленинград. ун.-та, 1976. С. 297.

¹⁹ Криміналістика: учебник / под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. Москва: Высш. школа, 2000. С. 237.

²⁰ Голунский С. А. Планирование расследования. *Советская криминалистика на службе следствия*. Вып. 10. Москва: Госюриздат, 1958. С. 3.

²¹ Криміналістика: учебник / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. Москва: Юрид. лит., 1993. С. 84.

²² Криміналістика: учебник / под ред. Н. П. Яблокова. Москва: Изд-во БЕК, 1996. С. 110.